

Jacob van Maerlant (ca. 1235 – ca. 1300), *Het beste uit de natuur* (*Der naturen bloeme*)

Informatie voor de leerkracht

Afbeelding: *Standbeeld van Jacob van Maerlant in Damme (1860).*

Bron: Pixabay

Inleiding

Jacob van Maerlant was de eerste grote auteur uit ons taalgebied, die in zijn eentje als het ware een complete bibliotheek heeft geschreven. Daartoe behoren niet alleen een wereldgeschiedenis, een navertelling van heel de Bijbel en een wereldgeografie, maar ook de eerste biologische encyclopedie in onze taal, *Der naturen bloeme* ('Het beste uit de natuur'), uit ongeveer 1270. Daarin beschrijft hij zowel de mens als alle toen bekende viervoeters, vogels, vissen en kruiden, en bovendien de edelstenen, de wonderen van de zee en een groot aantal vreemde volkeren. Jacob van Maerlant wordt beschouwd als de aartsvader van alle Middelnederlandse dichters en zijn natuurencyclopedie behoort tot de canon van de Nederlandstalige literatuur.

Leven en werk

J. Janssens noemt Jacob van Maerlant 'een geleerde Vlaming in Hollandse hofdienst'. Hij vat diens leven en werk als volgt samen: 'Jacob van Maerlant werd door dichters na hem respectvol de 'Vader der Dietse dichters algader' genoemd. Hij heeft een groot aantal Middelnederlandse werken op rijm geschreven en was in tal van opzichten – ook in Europees perspectief – vernieuwend. Over zijn jeugd is niets met zekerheid bekend, tenzij dat hij – wat hij zelf vermeldt – in de streek rond Brugge werd geboren. Op grond van zijn diepgaande kennis van Latijnse schoolauteurs heeft hij wellicht in de kapittelschool van Sint-Donaas in Brugge gestudeerd. Om onduidelijke redenen verliet hij het graafschap Vlaanderen en schreef omstreeks 1260 zijn eersteling, een *Alexanderroman*, vermoedelijk in opdracht van Adèle van Avesnes, de tante en voogdes van de latere graaf van Holland, Floris V. Als koster in Maarland (op het eiland Voorne, bij Brielle) schreef hij de *Historie van den Grale* voor Albrecht van Voorne, de Arturroman *Torec*, een gigantische *Historie van Troyen* en de vorstenspiegel *Heimelijkheid der heimelikheden*. Al deze werken vertonen eenzelfde vorstelijke bekommernis en staan op de een of andere wijze in verband met de ambities van de Hollandse grafelijke dynastie. Na een tienjarig verblijf in Zeeland keerde Jacob, die intussen bekend was als 'van Maerlant', omstreeks 1270 terug naar Vlaanderen. Hij vestigde zich in Damme. In de bloeiende voorhaven van Brugge schreef Jacob zijn grote encyclopedische werken. Ook die droeg hij op aan noordelijke mecenasen: *Der Naturen Bloeme* aan de belangrijke edelman Nicolaas van Cats; de *Rijmbijbel* met de *Wrake van Jherusalem* (voltooid op 25 maart 1271) aan een niet nader genoemde 'lieve vriend'; het *Sinte Franciscus Leven*, een heiligenverhaal

bestemd voor de Utrechtse minderbroeders. Ten slotte schreef hij zijn grote wereldgeschiedenis, de *Spiegel Historiae* (1284-1288), die hij aan de Hollandse graaf, Floris V, opdroeg. Toen hij met het vierde deel' de 'Vierde Partie', van zijn magnum opus bezig was, hield hij plots op met schrijven: hij was dringend aan rust toe. Hij had intussen meer dan negentigduizend verzen aan het perkament toevertrouwd. (...) Een laatste keer nam Maerlant de pen op: na de val van Acco, de laatste christelijke stad in het Heilig Land, schreef hij in 1291 het bittere strofische gedicht *Vanden Lande van oversee*. Het werd zijn zwanenzang.' (Uit: J. Janssens, 2011, p. 91.) In 1996 publiceerde F. van Oostrom een meesterlijke biografie van Maerlant, die tevens een indrukwekkende studie van de historische context is, onder de titel *Maerlants wereld*. Het boek werd bekroond met de AKO Literatuurprijs.

Der naturen bloeme

Jacob van Maerlant schreef zijn eerste encyclopedie, *Der naturen bloeme*, rond 1270 in Damme in opdracht van de Zeeuwse edelman Nicolaas van Cats, die verbonden was aan het Hollandse grafelijke hof. Het boek is een bewerking, in paarsgewijs rijmende verzen, van een Latijnse encyclopedie over de natuur, samengesteld door de Leuvense dominicaan Thomas van Cantimpré (circa 1201-circa 1270), het *Liber de natura rerum* ('Boek over de aard der geschapen dingen') uit 1245. Dat werk was op zijn beurt een bewerking van de geschriften van de Keulse geleerde Albertus Magnus, die zich daarvoor baseerde op de natuurwetenschappelijke geschriften van Aristoteles. Maerlant bewerkte zijn brontekst door hem te populariseren en aan te passen aan zijn doelpubliek. Thomas van Cantimpré schreef immers voor geestelijken, terwijl Maerlant zich richtte op een ontwikkeld lekenpubliek. In het Leidse handschrift van *Der naturen bloeme* zijn een aantal wapenschildjes aangebracht, die erop wijzen dat het boek ook echt in adellijke kringen gelezen werd. Maerlant presenteert zijn boek via de titel als een bloemlezing: 'Geheel anders dan de bron, toonde in dit geval de schrijver juist zijn meesterschap in de beperking. In de woorden van Gerritsen verhoudt *Der naturen bloeme* zich door alle weglatingen tot zijn bron zoals *Wat vliegt daar?* tot een handboek over ornithologie.' (Van Oostrom, 1996, p. 188.) Volgens Van Oostrom wilde Maerlant zich door de keuze van zijn titel ook bewust distantiëren van zijn bron. De titel *De natura rerum* suggereert vooral volledigheid, terwijl Maerlant bewust kiest voor *Der naturen bloeme*, een

'bloemlezing' van de natuur. Van Oostrom vertaalt de titel daarom als *Het beste uit de natuur*. (Van Oostrom, 1996, p. 218.)

Het oudste manuscript van *Der naturen bloeme* werd vermoedelijk omstreeks 1287 in Brugge vervaardigd (het 'Detmoldse handschrift'). Het werd overvloedig geïllustreerd met meer dan vijfhonderd miniaturen en het is een van de oudste verluchte handschriften van een Middelnederlandse tekst. De KB in Den Haag bezit maar liefst twee van de elf volledige handschriften van *Der naturen bloeme*, waarvan er zeven zijn geïllustreerd. Het Londense handschrift bevat vrij simpele pentekeningetjes. De codex die in de Leidse universiteitsbibliotheek wordt bewaard, is verlucht met schitterende miniaturen. De beide handschriften die zich in de KB in Den Haag bevinden (uit ca. 1340-1350 en uit ca. 1450), kunnen online bekeken worden. Zie: <https://www.kb.nl/ontdekken-bewonderen/topstukken/der-naturen-bloeme>

Het werk bevat dertien hoofdstukken. Een gedetailleerde inhoud en een overzicht van de bewaarde handschriften is hier te vinden:

<https://jeroenboschplaza.com/literaire-bron/der-naturen-bloeme/>

Afbeelding: *Der naturen bloeme*, oudste exemplaar uit de KB. (Publiek domein)

Bron: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Der_naturen_bloeme_-_Jacob_van_Maerlant_-_KB_KA_16_-_107v-108r_3D.jpg

Vragen en opdrachten

1. & 2. Eigen antwoorden van de leerlingen

3. Het spreekt vanzelf dat Maerlants beschrijving van de bever nogal wat onjuistheden bevat. Dat komt natuurlijk, omdat hij geen veldwerk heeft verricht om zijn natuurencyclopedie samen te stellen. Bevers kunnen zichzelf niet castreren, omdat hun voortplantingsorganen zich in de buikholte bevinden. (De Polen hebben dus gelijk.) Maerlant noemt de testikels 'castoreum' of 'bevergeil', maar dat is niet de benaming van de testikels zelf. Bovendien werd dit bevergeil niet onttrokken aan de testikels, maar aan een klier die in de buurt ervan ligt. Dit kliervocht wordt tegenwoordig alleen nog gebruikt in de parfumindustrie en in sigaretten. Zie:

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Castoreum>

Het verhaal over de zichzelf castrerende bever is afkomstig van de *Physiologus* ('De natuurkundige'), een anonieme publicatie over de natuur, rond het jaar 200 op schrift gesteld in Alexandrië. Dat werk was bedoeld als toelichting op de Bijbel en als bron voor morele lessen. De bever, die zijn teelballen afbijt, als hij de jagers ziet naderen, is het symbool van de zondige mens, die achterna gezeten wordt door de duivel om hem tot zonde te verleiden. Door zijn gedrag wordt de bever beschouwd als een model voor de goede christen, die zijn neigingen tot zonde moet 'wegsnijden' en aan de duivel moet geven, om op die manier door de duivel met rust gelaten te worden. Een enkele keer werd deze aansporing ook letterlijk geïnterpreteerd, wat resulteerde in een zelfcastratie.

Zie: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Salisbury_Bestiary.jpg

Ook het feit dat sommige bevers als 'transportmiddel' gebruikt zouden worden, wordt niet door de biologie bevestigd. Verder bevat Maerlants beschrijving nogal wat medische adviezen, suggesties voor het gebruik van (onderdelen) van het dier in de geneeskunde, die eigenlijk niet thuishoren in een biologieboek.

4. 'Dat is het loffelijke werk van de Natuur: om te lopen heeft de bever de voorpoten van een hond, en om te zwemmen de achterpoten van een gans.' In dit citaat wordt 'Natuur' met een hoofdletter geschreven om te verwijzen naar de Schepper, God. Die heeft aan elk schepsel gegeven wat het nodig heeft om te overleven en dat bewijst dat alles in de natuur door Hem met Goddelijke

liefde en bezorgdheid is gecreëerd. Via de studie van de natuur, waarin ieder dier en iedere plant een zinvolle plaats had, kreeg men inzicht in het 'grote boek van de Goddelijke Schepping'. De natuur kon gelezen worden als een leerzaam boek, omdat de aardse werkelijkheid altijd verwees naar een hogere, 'bovennatuurlijke' werkelijkheid.

5. De belangrijkste fabeldieren of fantastische dieren, die voorkomen in de Harry Potter-boeken zijn:

1. Acromantula (Aragog)
2. Basilisk
3. Centaur
4. Draak
5. Driekoppige hond
6. Eenhoorn
7. Feniks
8. Hippogrief
9. Huiself
10. Sfinx
11. Trol
12. Wierling

In de handleiding voor de leerkracht van ons leermiddel over Harry Potter vindt men informatie over het deel van de serie waarin ze optreden, wat hun belangrijkste kenmerken zijn en wat er met hen gebeurt in het verhaal. Zie: <https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/100845/het-succesverhaal-van-harry-potter/>

In *Harry Potter en de Steen der Wijzen* komt een eenhoorn voor als een van de bewoners van het magische woud, waartoe ook faunen, centauren en weerwolven behoren. Dit is de context: 'Als straf voor een overtreding moet de jonge tovenaarsleerling Harry Potter met zijn makkers een nacht doorbrengen in het magische woud. Hun gids Hagrid wijst hen op een zilverig spoor dat glanst op de met bladeren bedekte ondergrond. Hij legt uit dat dit bloed van een gewonde eenhoorn is. De sporen volgend, dringen zij dieper in het woud door, tot zij het lichaam van een dode eenhoorn aantreffen. 'Harry had never seen anything so beautiful and sad'. Dan zien zij een duistere gestalte naderbij sluipen, gehuld in een lange mantel, het hoofd bedekt met

een kap. De gestalte knielt bij het dode dier om het bloed te drinken dat uit een wonde in zijn zijde vloeit. Pas later wordt duidelijk dat dit de boosaardige tovenaer Voldemort is, die het op Harry's leven voorzien heeft. Het bloed van de eenhoorn kan iemand, zelfs als hij de dood nabij is, het leven teruggeven. Maar zo iemand krijgt hiermee slechts een half leven terug. Hij is voorgoed vervloekt omdat hij een eenhoorn, een bij uitstek schuldeloos en weerloos dier, heeft gedood.' (Gerritsen, 2011, p. 200-201) Volgens Gerritsen verwijst Rowling met deze details naar Christus' kruisiging en de symboliek van Zijn bloed: 'Het is denkbaar dat Rowling het motief van het genezende eenhoornbloed zonder religieuze of morele bijbedoeling in haar verhaal heeft verwerkt. Waarschijnlijker lijkt echter, dat zij de eeuwenoude associatie van de eenhoorn met Christus heeft willen reactiveren om hiermee haar lezers attent te maken op een diepere betekenislaag van haar verhaal.' (Gerritsen, 2011, p. 201.)

6. Zie ook de afbeelding.

7. Zijn gebrek aan observatie verklaart waarom hij de eenhoorn verwart met de neushoorn, een fout die in de middeleeuwen wel vaker voorkwam. In zijn tekst vinden we de belangrijkste eigenschappen van de eenhoorn terug, die we volgens W. Gerritsen ook aantreffen in andere middeleeuwse beschrijvingen en afbeeldingen:

- (a) De eenhoorn leeft in onherbergzame streken. Dat verklaart waarom niemand in de bewoonde wereld ooit een levende eenhoorn heeft gezien. Maar aangezien de eenhoorn vermeld wordt in de Bijbel, moet hij door God zijn geschapen.
- (b) De eenhoorn is ontembaar en laat zich niet door jagers overheersen. Dat impliceert dat het dier alle andere dieren overtreft in moed en kracht.
- (c) Het kan alleen door of met behulp van een maagd worden gekalmeerd, waarna jagers het kunnen vangen of doden. De eenhoorn wordt zachtmoedig door zijn hoofd in de schoot van een maagd te leggen. Dit verwijst naar het mysterie van Christus' menswording. Het is een beeld van de maagdelijke conceptie van Christus in de schoot van Maria. Dat de jagers het weerloze dier daarna met hun lansen doorboren, is een verwijzing naar Christus' kruisdood.
- (d) De hoorn van de eenhoorn verdrijft vergif en beschermt tegen (of geneest) kwalen. Hij kan bijvoorbeeld met zijn hoorn vergiftigd water ontsmetten. Deze handeling kan ook verwijzen naar Christus, die de wereld zuivert van het kwaad van de duivel. (W. Gerritsen, 2011, p. 122-124.)

Gerritsen merkt daarbij op dat het beeld van de eenhoorn, die zijn hoofd in de schoot van een kuise maagd legt, in een profane context ook kan verwijzen naar de onderwerping van de hoofse minnaar aan zijn geliefde Dame. In de hoofse liefde onderwerpt de minnaar zich aan de wil van zijn aanbedene. 'Het meisje krijgt de rol van Dame toebedeeld, en de jagers die de eenhoorn willen doden, figureren hier als de rivalen of de vijanden van de minnaar.' (p. 216) Daarbij kan de eenhoorn ook dienst doen als symbool van kuisheid.

We moeten hierbij nog de aandacht vestigen op het feit dat niemand in de middeleeuwen de eenhoorn in levenden lijve had gezien, maar dat er wel op diverse plaatsen lange gedraaide horens werden geëxposeerd, die aan een eenhoorn werden toegeschreven. In feite waren dit slagstanden van mannelijke narwals. Een narwal is een vis (familie van de dolfijn). Zie:

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Narwal>

8. & 9. C. Nooteboom heeft opgemerkt dat de eenhoorn niet in de spiegel kijkt: 'Zij houdt een spiegel naar hem op waarin wij hem wel zien maar hij zichzelf niet weerspiegeld ziet. (...) Haar blik kijkt niet naar hem, niet naar ons, het is een naar binnen gekeerde melancholieke blik die kijkt maar niets ziet. (...) Ook hij kijkt haar niet aan. Zijn ogen zijn wijd open, maar verzaligd. Hij heeft zich overgegeven. De gedachte dat die geheimzinnige, eenzame hoorn een beestig wapen moet zijn, is vervlogen.' (2016, p. 112.) Maar wat is dan de betekenis van de spiegel, als noch de dame noch de eenhoorn ernaar kijken? A.

Kerckhoffs verwijst in dat verband naar *Den Spieghele der Salicheit van Elckerlijc*. Uit deze en soortgelijke teksten wordt ons duidelijk dat een middeleeuwse spiegel niet alleen laat zien wat de mens is, maar ook wat hij behoort te zijn.

Als we het tapijt van het gezichtsvermogen bekijken, lijkt het in eerste instantie dat de eenhoorn zichzelf bekijkt in de opgehouden spiegel, maar dat is onjuist: de spiegel wordt aan de toeschouwer voorgehouden, hij ziet de eenhoorn in de spiegel. Dit kan betekenen dat de mens door de hulp van Maria zicht kan krijgen op Christus en via hem de weg naar God kan vinden. In de spiegel zien we dus het beeld van Christus, die ons de weg wijst naar God. Kerckhoffs: 'Het gezichts-tapijt beeldt veeleer het in-zien, het christelijk inzicht uit dan het gewone zien. Doordat het duidelijk maakt dat we dit zintuig moeten gebruiken als een gids naar God krijgt het exemplarische betekenis voor de hele serie. Die exemplarische betekenis wordt nog onderstreept door de andere betekenissen die de christelijke middeleeuwer aan de spiegel kon hechten: beeld van de onbevleete ontvangenis van Maria, van de waarheid, van Christus, maar ook van hovaardij en werelds vermaak.' (1986, p. 166.)

Afbeelding: *Eenhoorn in de spiegel*. (Publiek domein)

Bron:

[https://nl.wikipedia.org/wiki/De_dame_en_de_eenhoorn#/media/Bestand:\(Toulouse\)_Le_Vue_\(La_Dame_%C3%A0_la_licorne\)_-La_Dame_-_Mus%C3%A9e_de_Cluny_Paris.jpg](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_dame_en_de_eenhoorn#/media/Bestand:(Toulouse)_Le_Vue_(La_Dame_%C3%A0_la_licorne)_-La_Dame_-_Mus%C3%A9e_de_Cluny_Paris.jpg)

Met instemming citeren we hier de conclusies van W. Gerritsen in zijn boek over de eenhoorn: 'Het geloof aan het reële bestaan van de eenhoorn is uiteindelijk verdampt en sinds het concilie van Trente (1545-1563) is de eenhoorn als Christussymbool verdwenen uit de kerkelijke kunst. Toch is de eenhoorn hierdoor niet uit onze hoofden verbannen. Het dier is aanwezig gebleven in ons collectief geheugen en heeft zijn symboolkracht onverminderd behouden. In een geseclariseerde cultuur voelen velen behoefte aan een symbool dat waarden in zich verenigt die in het moderne leven, beheerst door techniek en commercie, in het gedrang komen. In overeenstemming met een oeroude traditie heeft dit symbool de gestalte aangenomen van een imaginair dierlijk wezen, een fabeldier. In de literatuur en beeldende kunst van onze tijd belichaamt de eenhoorn idealen als vrijheid, ontembaarheid, onschuld, natuurlijkheid, zuiverheid, gratie en liefde.' (Gerritsen, 2011, p. 217-218.)

10. We zijn er ons van bewust dat dit voor leerlingen een moeilijke vraag is. De leerkracht kan het best zelf inschatten of een zinvolle discussie hierover in de klas mogelijk is.

11. & 12. Maerlant vindt dat de Amazonen sterke vrouwen zijn, die in verschillende opzichten superieur zijn aan de mannen. Ze paren alleen maar om te baren, en dan nog maar één keer per jaar en zonder wellust. In de ogen van Maerlant was erotiek iets wat men moest proberen te overwinnen. Seksuele onthouding geeft meer dus kracht aan de vrouwen en de Amazonen geven hierbij het goede voorbeeld. Bovendien zijn ze in het gevecht sterker dan de mannen en kiezen zij in oorlogen de goede kant: ze zouden de kruisvaarders te hulp zijn gekomen in hun strijd tegen de Saracenen. Maerlant laat geen gelegenheid achterwege om gedragsoriënterende opmerkingen te maken. Vrouwen worden hier duidelijk aangespoord om zich te gedragen als de Amazonen (en de mannen om de vrouwen die dat doen te respecteren!).

13. Eigen antwoorden van de leerlingen.

Het onderstaande citaat kan men gebruiken als commentaar bij de afbeeldingen: 'Zouden ze eraan gewend zijn, de supposten die in een van de zalen van de afdeling Griekse, Etruskische en Romeinse Kunst in het Louvre in Parijs dat schitterende beeldhouwwerk bewaken? Of zouden ze er nog steeds van opkijken hoe de talloze bezoekers van het museum die het kunstwerk vanaf de achterzijde benaderen de gestalte van de slapende vrouw bekijken: de

gladde rug die overgaat in de prachtige billen, het hoofd met de korte krullen dat met het gezicht naar de toeschouwer toegewend rust op de gebogen rechterarm, het linkeronderbeen dat bij de enkel over het rechteronderbeen is geslagen? Zouden die bewakers zich daarna nog verbazen over de reacties van de museumbezoekers wanneer die vervolgens om de slapende schoonheid heen lopen om haar voorzijde te bekijken? En dan – tegen alle verwachting in – een marmeren, mannelijk geslachtsdeel op de marmeren matras zien rusten?’ (Biesheuvel & Rabou, 2017, p. 77.)

14. F. van Oostrom noemt de beide teksten ‘tegenpolen, maar niet zonder synergie’ (2006, p. 503). Hij wijst daarbij op de volgende overeenkomsten en verschillen:

- de beide werken gaan over dieren en geven die dieren een plaats in de Goddelijke schepping.
- het ene werk is fictie en het andere non-fictie (een natuurencyclopedie).
- in de beide werken worden de dieren soms een spreekbuis voor maatschappijkritiek. (Bv. In zijn beschrijving van de valk trekt Maerlant van leer tegen de heren die uit winstbejag het recht verkrachten.)
- Maerlant en Willem zijn allebei scherpzinnige leken, die schrijven in de omgeving en in de opdracht van machthebbers.
- Willem gebruikt de indirecte weg van het dierenverhaal en Maerlant het indirecte beeld van de natuur om te beleren en de lezers een kritische spiegel voor te houden.
- Maerlant is een positief ingestelde schoolmeester, maar Willem helt over naar cynisme en nihilisme.

(Meer vergelijkingspunten zijn te vinden in Van Oostrom, 1996, p. 446-450.)

Zie:

15. Hier vindt men enkele ‘Aanwijzingen voor het lezen van Middelnederlands’:

https://www.dbnl.org/tekst/maer002maer01_01/maer002maer01_01_0053.php

Zie ook: <https://neerlandistiek.nl/2014/01/middelnederlands-met-een-hardeg/>

Bijlage: doelstellingen van de lessen

1. De leerlingen kunnen de twee teksten over de bever met mekaar vergelijken en de overeenkomsten en verschillen opnoemen.
2. De leerlingen kunnen aangeven waar Jacob van Maerlant in zijn beschrijving van de bever een verband legt tussen het dier en de Goddelijke oorsprong van de natuur.
3. De leerlingen kunnen de belangrijkste fabeldieren die in de Harry Potter-verhalen voorkomen, opnoemen en aangeven welke rol die in die verhalen spelen.
4. De leerlingen kunnen in de beschrijving van de eenhoorn door Jacob van Maerlant aangeven: waar de auteur de eenhoorn met een ander dier verwart, wat de essentiële kenmerken zijn van het dier en wat de religieuze symboliek ervan is.
5. De leerlingen kunnen de betekenis van de spiegel op het eerste tapijt van de serie *De Dame met de eenhoorn* verklaren.
6. De leerlingen kunnen de vijf levensstadia van de mens, die Maerlant onderscheidt, definiëren.
7. De leerlingen kunnen vijf voorbeelden geven van de ‘wonderbaarlijke wezens’ die Maerlant in zijn boek noemt.
8. De leerlingen kunnen uitleggen waarom de ‘wonderbaarlijke wezens’ volgens Augustinus niet in strijd zijn met de volmaaktheid van Gods schepping.
9. De leerlingen kunnen verklaren waarom Maerlant veel sympathie heeft voor de Amazonen.
10. De leerlingen kunnen het verschil uitleggen tussen interseksualiteit en transseksualiteit.
11. De leerlingen zijn bereid om hun mening over transseksualiteit op een genuanceerde wijze te beargumenteren.
12. De leerlingen kunnen *Der naturen bloeme* vergelijken met *Van den vos Reynaerde* en de overeenkomsten en verschillen tussen de beide werken en hun auteurs aangeven.

Bibliografie

I. Biesheuvel & J. Rabou, *Wonderwezens. Klein overzicht van mythische figuren. Met een voorwoord van Imme Dros*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2017.

W. Gerritsen, *Het spoor van de eenhoorn. De geschiedenis van een dier dat niet bestaat*. Leiden: Primavera Pers, 2011.

J. Janssens, *Spiegel van de middeleeuwen. In woord en beeld*. Leuven: Davidsfonds, 2011.

J. Janssens, *Vreemd vertrouwd. De middeleeuwse mens en zijn ideeënwereld*. Amsterdam: AUP, 2018.

L. Jongen, *Op weg naar de hemel. God en mens in de Middeleeuwen*. Gorredijk: Sterck & De Vreese, 2021.

Jacob van Maerlant, *Het boek der natuur* (ed. Peter Burger). Amsterdam; Querido, 1995 (tweede druk). Zie:

https://www.dbnl.org/tekst/maer002dern03_01/colofon.php

J. van Maerlant, *Maerlants werk. Juweeltjes van zijn hand* (ed. Ingrid Biesheuvel). Baarn / Amsterdam: Ambo / AUP University Press, 1998. Zie:

https://www.dbnl.org/tekst/maer002maer01_01/colofon.php

A. Kerckhoffs, 'De vlag en de lading. Trotse vanitas in de 15de eeuw'. In: *Literatuur*. Jaargang 3 (1986). Zie:

https://www.dbnl.org/tekst/lit003198601_01/lit003198601_01_0022.php

J. van Laarhoven, *De beeldtaal van de christelijke kunst. Geschiedenis van de iconografie*. Nijmegen: SUN, 1992.

C. Nooteboom, 'De dame met de eenhoorn. Op bezoek in het Musée de Cluny in Parijs'. In: Idem, *Wat het oog je vertelt. Kijken als avontuur*. Amsterdam / Antwerpen: De Bezige Bij, 2016.

F.P. van Oostrom, *Maerlants wereld*. Amsterdam: Prometheus, 1996.

F.P. van Oostrom, *Stemmen op schrift. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur vanaf het begin tot 1300*. Amsterdam: Bert Bakker, 2006.

V. Uyttersprot, 'Mens, dier en plant in het middeleeuwse denken'. In: J. Janssens e.a., *En toch was ze rond... Middeleeuws mens- en wereldbeeld*. Brussel: UFSAL, 1990.

Websites

<https://litterairecanon.be/nl/werken/der-naturen-bloeme>

<https://litterairecanon.be/nl/werken/maerlant-media>

<https://moocmnl.kantl.be/jacob-van-maerlant/>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Der_naturen_bloeme

<https://www.literatuurgeschiedenis.org/teksten/der-naturen-bloeme>

<https://www.kb.nl/ontdekken-bewonderen/topstukken/der-naturen-bloeme>

<https://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=maer002>

https://www.dbnl.org/tekst/maer002dern02_01/

https://www.dbnl.org/tekst/mad001199401_01/mad001199401_01_0021.php

<https://klara.be/lees/de-canon-04-der-naturen-bloeme-van-jacob-van-maerlant-met-mike-kestemont>

<https://neerlandistiek.nl/2017/04/handschrift-der-naturen-bloeme-bl-add-ms-11390-on-line/>

<https://jeroenboschplaza.com/litteraire-bron/der-naturen-bloeme/>

<https://www.klascement.net/video/78074/canon-der-naturen-bloeme-jacob-van-maerlant-audiovisueel-lesmateriaal/>

<https://www.youtube.com/watch?v=5nekEfVvjK>

<https://tijdschiftraster.nl/onze-klassieken/het-boek-van-de-natuur/>

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/78718>

<https://schooltv.nl/video/jacob-van-maerlant-de-eerste-nederlandse-schrijver/>

https://fr.wikipedia.org/wiki/La_Dame_%C3%A0_la_licorne